

Historielagets pinsetur 2000

Referat ved Kirsten Hellerdal

Den 21. vandringa fant sted 2. pinsedag, 12. juni 2000, under litt vekslende værforhold med litt regn, vind, men mest sol. Komitéen som hadde forberedt turen besto av Thorvald Garthe, Jakob Omland, Reidar Johansen, Tore Fidje, Erik J. Vintermyr, Yngvar Øigarden, Kirsten Hellerdal og Ingvar Stenersen. Sistnevnte videofilma hele turen. Historielagets leder, Thorvald Garthe, sto som vanlig for kartet og ledet vandringa, mens Kirsten Hellerdal sto for den kulturhistoriske delen sammen med flere kunnskapsrike lokalkjente personer.

M/S Øysang avgikk fra Øysang og tok opp nye passasjerer i Risør som blei satt av på brygga i Åmlandskilen før ferja gikk nok en tur til Sandnes og tok med deltakere derfra. De fleste hadde imidlertid satt fra seg bilene på Kitron og ble frakta til Åmland med buss.

Det var stopp på følgende steder: Åmland, Kvennsmyr, Rørkjær, Fjebudalen, hovedrast på jorde nord for Fjebudalen, Fjebu, Bøtte skole, Reiers og Sønderåker. Fra Sønderåker gikk ferja i retur, mens de øvrige traska til Lagveien, hvor bussene tok sjåfører med tilbake til bilene.

Sia det blåste ganske kraftig nede i Fjebudalen, hvor en hadde planlagt hovedrasten, ble denne lagt til et jorde ved veien over mot Fjebu. Festkomitéen frakta inn søsterkake, heimebakt denne gangen, og fikk god avsetning av denne. Terkild Hope sto som så mange ganger før for loddsalget og trekninga. Det blei også kåret eldste og yngste deltaker som blei premiært.

Til hovedrasten kom helt uventet Tallak Ausland, som blei møtt av stående applaus. Hans bror Kaare kjørte han, og Tallak hilste folket fra rullestolen, trygt assistert av kona Gerd og nevøen Gaute.

Også på Reiers var det mulighet for kaffe og kake som Lars Larsen og kona spanderte. I alt var det 280 deltakere med på turen. Historielaget retter en hjertelig takk til alle som åpnet sine tun for vandrene og de mange som var med og gjorde turen trivelig.

Informasjonen blir tatt opp på lydband. I referatet er det foretatt en viss redigering av stoffet, men det heile er holdt i en muntlig stil.

Informanter:

JO: Jakob Omland
KH: Kirsten Hellerdal
IL: Ingvar Lillehammer
JR: Johan Rørkjær
AS: Anlaug Stenersen
AA: Arna Andersen
GL: Gunnar Lunden
LL: Lars Larsen

Turen starta i tona på Åmland.

Foto 2000 Ingunn Hellerdal.

Åmland

JO: Gården har gnr 13. Består av to bruk på Åmland, to på Kvennsmyr, Åsvika, Stemmen, Øygardstranda og to på Øygarden. Vi vet ikke hvor lenge det har budd folk på Åmland, men i 1588 var Åsulv Åmland sammen med flere lagrettemenn tilstede ved Sønedeled kirke på søndag og påhørte flere vitneprov angående Sønedeledgården.

Det vestre bruket

Den gamle slekta kan en følge heilt til ca 1800. Sia har gården blitt delt mange ganger og gårdparter har blitt solgt og kjøpt.

Den siste av den gamle slekta var Lars Pedersen. Han pantsatte gården i 1805 til Henrik Carstensen. I 1818 solgt Carstensen den videre til tollkasserer Wleugel, men forbeholdt seg skogen for sin livstid. Ved tinglysninga ble det anmerka selgerens vanskjøselse av gården. I åra fram til 1857 var gården stadig på salg fram til 1857, da min tippoldefar kjøpte den på auksjon for 2.671 spd.

Det østre bruket

Det er vanskelig å se hvor lenge det har vært to bruk på Åmland. I 1747 er det en eiendomsbesitter på det østre bruket ved navn Lars Kristensen. Fram til 1894 var der mange forskjellige eiere. Da blei bruket solgt til Ole Stiansen Hallen fra Gjerstad for kr. 5.100. Han hadde gården fram til 1918, da hans sønn Tjostolv overtok. Han overlot den til sin nevø, Birger Omland, i 1971.

Disse to bruka var omtrentlig like store, men det blei fra det østre solgt fra flere parseller slik at det vestre nå er på ca 950 dekar mens det østre er på ca 450 dekar.

Åmlandsveien

Veien er gammel kommunal vei. Den blei opparbeida sammen med Nipeveien ca 1840 og beregna å være som en slags postvei vestover. 23. nov. 1839 holdt Sønedeled herredsstyre møte. Amtet hadde kommet med forslag om å bygge vei fra Dypvåg til Tvedestrand for tinglagenes regning. Sønedeled og Gjerstad var ett tinglag. Forslaget ble dårlig mottatt, og en kom i stedet til at det antages at et ferjested mellom Hopestrand og Åmland ville være til stor gavn for Dypvåg herred og en del av Sønedeled herred, da det er opparbeidet vei fra Gloppe til Hopestrand og fra Åmland til Risørveien i Trondalen. En Schjøtt sier i en uttalelse til amtet: *Man kommer til Hobestrand og kan ei komme lenger.*

Sommervedlikeholdet var fordelt på flere gårder, som hver fikk sin rode av forskjellig størrelse. For Åmlandsveien var det følgende: Åmland, Randvik, Buvika,

Trestykkemyra, Grundesund, østre Risøya, Vardøya, Tjenndalen og Østerøy som var ansvarlig for at vedlikeholdet ble utført, var rodemesteren. Den fikk ut til å ha vært Ole Torjesen Rullandsdalen. Vintervedlikeholdet blei i det vesentlig utført av oppsitterne på Åmland. Det blei brukt hest og plog. Ifølge min onkel skulle plogen være 6 fot brei. På fjorden var det også offentlig brøyting. Det blei heilt til etter siste verdenskrig, den siste som brøyta over fjorden var Terkil.

Et par hundre meter opp for gården står en rodestein på innsida av veien. Den har hogd inn navnet på en av eierne av gården, Jens Jensen.

Husene på det vestre bruket

KH: Innhusene er oppført tidlig på 1800-tallet. Har en ikke en antakelse om husene før den tid lå på et annet sted?

JO: Ifølge eldre folk skal de ha ligget oppe i bakken, der er et jorde som heter Loftsåker som dette kan ha en viss forbindelse med. Min onkel, Arne Omland, Olav Stiansen mente at bryggerhuset var det gamle huset som var flyttet til tuset. Det gamle uthuset sto nord for husene på den gamle muren, dette var til 1896, da det ble bygd nytt uthus med samme mønneretning som bryggerhuset. Det uthuset reiv jeg i 1977 og bygde det som står der nå.

KH: Det spesielle innhuset er oppført da Wleugel hadde gården. Stian H. Finne-Grønn skriver i «Risør-slegter» at Henrik Carstensen ga huset som blei bygget da hans niese Else Persen gifta seg med Jens Reimert Wleugel. Det var vanskelig å få bekrefta i offentlige dokumenter. Det virker heller som om det ble kjøpt en del av gården av Carstensen og en del av en annen og satte de to partene sammen til et gårdsbruk. Han valgte så en landskapsmessig plassering for nytt bolighus - eller sommersted som det blei for han. Det hadde plassert husene ut fra skjerming for vind og vær, han ville heller ha dem der.

Tollkasserer Wleugel skal ha vært den eneste adelige som har vært i Risør, men også for hans slekt var aldelskapet relativt nytt, sier Finne-Grønn. Han var storadmiral.

Tollkasserer Wleugel budde i «Bakken» - i det huset hvor Dikken Zwilgmeyer seinere vokste opp. Han hadde riktignok ikke bygd det huset, men det var nytt da, og det var kanskje han som innreda det. Åmland blei da deres sommersted. Sønedeled-boka baserer seg på skriftlige kilder, Finne-Grønn på munnlege tradisjoner, og det er ikke alltid samsvar mellom disse.

Wleugel solgte til Jens Jensen - det er hans navn som står på rodestein ved veien. Han var også en nevø av H. Carstensen. I 1843 er det Andreas Koth som kjøper stedet. Han var gift med sin kusine, og hennes mor var niese av H. Carstensen. Det var derfor tre slektninger av H. Carstensen som bodde på stedet før det ble vanlig gårdsbruk igjen.

Huset fikk en arkitektonisk stram form, knappe takutstikk, klar symmetri med gjennomgående midtgang da huset blei bygd. Huset har fortsatt de samme vannspyerne ut fra takrennene og detaljer ved vindus- og dørromrammingene.

Trestykkemyra, Grundesund, østre Risøya, Vardøya, Tjenndalen og Østebø. Den som var ansvarlig for at vedlikeholdet ble utført, var rodemesteren. Den første ser ut til å ha vært Ole Torjesen Rullandsdalen. Vintervedlikeholdet blei i det vesentlige utført av oppsitterne på Åmland. Det blei brukt hest og plog. Ifølge instruksene skulle plogen være 6 fot brei. På fjorden var det også offentlig brøyting. Det varte heilt til etter siste verdenskrig, den siste som brøyta over fjorden var Terkild Hope.

Et par hundre meter opp for gården står en rodestein på innsida av veien. Her er hogd inn navnet på en av eierne av gården, Jens Jensen.

Husene på det vestre bruket

KH: Innhusene er oppført tidlig på 1800-tallet. Har en ikke en antakelse om at husene før den tid lå på et annet sted?

JO: Ifølge eldre folk skal de ha ligget oppe i bakken, der er et jorde som heter Loftsåker som dette kan ha en viss forbindelse med. Min onkel, Arne Omland, og Olav Stiansen mente at bryggerhuset var det gamle huset som var flyttet ned her i tunet. Det gamle uthuset sto nord for husene på den gamle muren, dette var i bruk til 1896, da det ble bygd nytt uthus med samme møneretning som bryggerhuset. Det uthuset reiv jeg i 1977 og bygde det som står der nå.

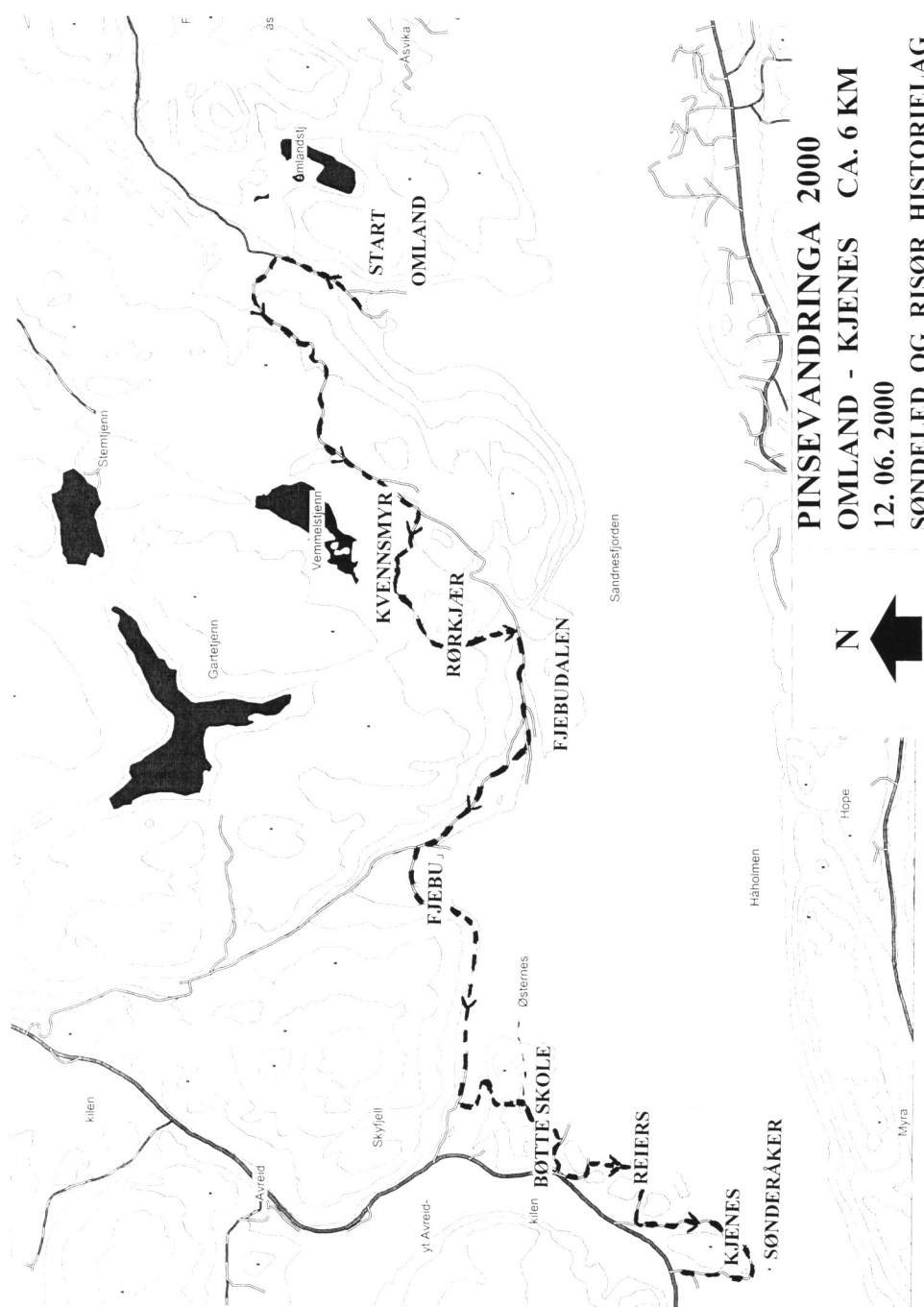
KH: Det spesielle innhuset er oppført da Wleugel hadde gården. Stian Herlofsen Finne-Grønn skriver i «Risør-slegter» at Henrik Carstensen ga huset som bryllups-gave da hans niese Else Persen gifta seg med Jens Reimert Wleugel. Dette er vanskelig å få bekrefte i offentlige dokumenter. Det virker heller som om Wleugel kjøpte en del av gården av Carstensen og en del av en annen og satte de to gård-partene sammen til et gårdsbruk. Han valgte så en landskapsmessig enda finere plassering for nytt bolighus - eller sommersted som det blei for han. De gamle hadde plassert husene ut fra skjerming for vind og vær, han ville heller ha utsikt.

Tollkasserer Wleugel skal ha vært den eneste adelige som har vært busatt i Risør, men også for hans slekt var aldelskapet relativt nytt, sier Finne-Grønn. Hans far var storadmiral.

Tollkasserer Wleugel budde i «Bakken» - i det huset hvor Dikken Zwilmeyer seinere vokste opp. Han hadde riktignok ikke bygd det huset, men det var relativt nytt da, og det var kanskje han som innreda det. Åmland blei da deres sommersted. Sønedeled-boka baserer seg på skriftlige kilder, Finne-Grønn på familietradisjoner, og det er ikke alltid samsvar mellom disse.

Wleugel solgte til Jens Jensen - det er hans navn som står på rodesteinen oppe ved veien. Han var også en nevø av H. Carstensen. I 1843 er det Andreas Riegels Koth som kjøper stedet. Han var gift med sin kusine, og hennes mor var igjen en niese av H. Carstensen. Det var derfor tre slektninger av H. Carstensen som eide stedet før det ble vanlig gårdsbruk igjen.

Huset fikk en arkitektonisk stram form, knappe takutstikk, klar symmetri og med gjennomgående midtgang da huset blei bygd. Huset har fortsatt de spesielle vannspyrene ut fra takrennene og detaljer ved vindus- og dørørramminger i tidlig

empire-stil. En regner med at huset er bygd rundt 1820, like etter at Wleug tok eiendommen. På forsida er det oppmurte hageterrasser ned mot fjord.

Bygningen er freda. Hvordan føler du det er å eie et freda hus?

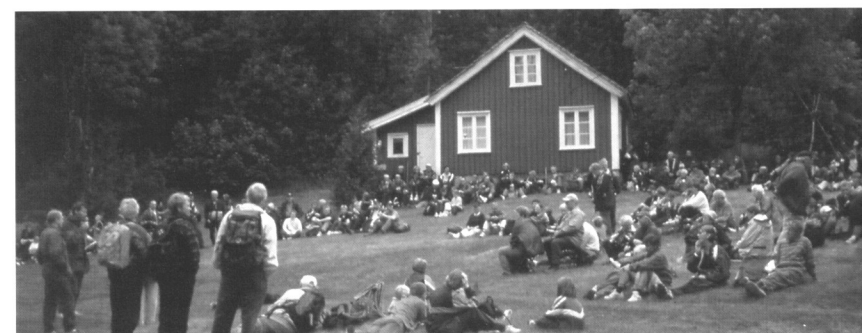
JO: Jeg har ikke hatt noen problemer. Det er jo et visst band, men inne har noen forandringer etter hvert, mens ute er det ikke forandra så mye.

Kvennsmyr

KH: På Kvennsmyr er det 3 mindre gårdsbruk som opprinnelig var husplasser. Mange plasser i Sønedeled er blitt frikjøpte egne bruk med en liten skole kjøpt til. Den østre eiendommen er den største. I 1849 var den frikjøpt av Lars Kristensen Kvennsmyr, gift med Ragnhild Johannesdatter, og det var synligvis hennes slekt som hadde budd der tidligere. Det er alltid vanskelig å finne sikre opplysninger om husmenn enn om gårdmenn. Etter Lars Kristensens død gifta Ragnhild seg med Ole Pettersen. I 1857 ble det midtre bruket skilt fra Kjel Kjelsen fra Fjebu. I 1889 kom det en telemarking som het Gunnar Mikkelsen. Hans sønn - som kalte seg Martin Gunnarsen Mikkelsen Mandt Kvennsmyr - var en fargerik person som det har stått om i tidligere årsskrift. Han frøs bein og tjente til livets opphold som kolportør inntil han ble rana og tatt av dagebrotter.

Mange husker Konrad Kvennsmyr som hadde den østre eiendommen. **IL:** Vi kjøpte av han i 1979 og flytta hit i 1980. En stund hadde vi noen heser, men jeg prøver nå i alle fall å få slått jordene. Veien blei lagt om slik at den gikk langs framsida av husene mine da det i 1987 igjen ble fast busetting i Fjebudalen. Vi bygde vei ned dit. Da blei det også gjort visse forbedringer på den bratte kløv mot Åmlandsveien. Før den tid sleit vi fælt om vinteren på glatt føre: Da jeg trakk bilene opp med traktor 20 ganger, slutta jeg å telle. Etter omlegging har jeg neppe vært ute med traktoren noen gang.

KH: Den nordre Kvennsmyr-eiendommen er gått ut fra Lindstøl, fra den eiendommen som tilhører Jakob Aasbø. I 1856 ble det utstedt skjøte fra Aslak til Nils Nilsen. Det er de samme folka som har hatt eiendommen hele tiden. Den ferieplass.

Stopp ved det nordre bruket på Kvennsmyr.

Foto 2000 Ingunn H.

empire-stil. En regner med at huset er bygd rundt 1820, like etter at Wleugel overtok eiendommen. På forsida er det oppmurte hageterrasser ned mot fjorden.

Bygningen er freda. Hvordan føler du det er å eie et freda hus?

JO: Jeg har ikke hatt noen problemer. Det er jo et visst band, men inne har vi gjort noen forandringer etter hvert, mens ute er det ikke forandra så mye.

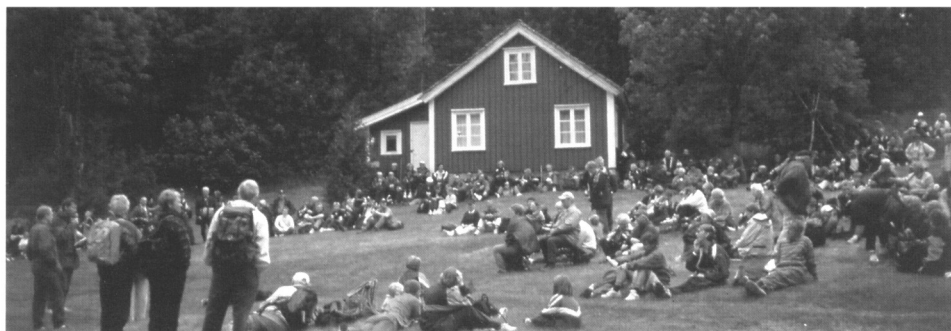
Kvennsmyr

KH: På Kvennsmyr er det 3 mindre gårdsbruk som opprinnelig var husmannsplasser. Mange plasser i Sønedeled er blitt frikjøpte egne bruk med en liten skogteig kjøpt til. Den østre eiendommen er den største. I 1849 var den frikjøpt og eid av Lars Kristensen Kvennsmyr, gift med Ragnhild Johannesdatter, og det var sannsynligvis hennes slekt som hadde budd der tidligere. Det er alltid vanskeligere å finne sikre opplysninger om husmenn enn om gårdmenn. Etter Lars Kristensens død gifta Ragnhild seg med Ole Pettersen. I 1857 ble det midtre bruket skilt ut til Kjel Kjelsen fra Fjebu. I 1889 kom det en telemarking som het Gunnar Mikkelsen. Hans sønn - som kalte seg Martin Gunnarsen Mikkelsen Mandt Kvennsmyr - var en fargerik person som det har stått om i tidligere årsskrift. Han frøs beina av seg og tjente til livets opphold som kolportør inntil han blei rana og tatt av dage i Oslo.

Mange husker Konrad Kvennsmyr som hadde den østre eiendommen.

IL: Vi kjøpte av han i 1979 og flytta hit i 1980. En stund hadde vi noen hester, men jeg prøver nå i alle fall å få slått jordene. Veien blei lagt om slik at den kom på framsida av husene mine da det i 1987 igjen ble fast busetting i Fjebudalen, og de bygde vei ned dit. Da blei det også gjort visse forbedringer på den bratte kleiva ned mot Åmlandsveien. Før den tid sleit vi fælt om vinteren på glatt føre: Da jeg hadde trukket bilene opp med traktor 20 ganger, slutta jeg å telle. Etter omlegginga i 1988 har jeg neppe vært ute med traktoren noen gang.

KH: Den nordre Kvennsmyr-eiendommen er gått ut fra Lindstøl, fra den eiendommen som tilhører Jakob Aasbø. I 1856 ble det utstedt skjøte fra Aslak Larsen til Nils Nilsen. Det er de samme folka som har hatt eiendommen hele tida, nå er den ferieplass.

Stopp ved det nordre bruket på Kvennsmyr.

Foto 2000 Ingunn Hellerdal.

JO: Like nord for denne eiendommen ligger Vemmelskjenn, med Stemkjenn like på nedsida og Gartekjenn nær ved. Disse ble en del av Risørs vannverk da tremassefabrikken ble bygd på Krana. Nå er det bare Stemkjenn som står som reserve, de andre er kutta ut. På Vemmelskjenn var det også prøvd å sette i gang isforretning, men en vet ikke om drifta kom i gang. Det blei bygd renne ned til ei bukt i Sandnesfjorden, Lindvika, like ned for Fjebudalen, men de hadde problemer med å få isen over den vestre del av Kvennsmyr, da det ble for lite fall.

KH: Forstavelsen vommel kan kanskje vise tilbake til ei vadmelsstampe som kan ha stått i en bekk i tilknytning til kjenna. Mange kaller den for øvrig for Kvennsmyrkjenna.

Rørkjær

KH: Rørkjær er også gått ut fra Lindstøl, fra Jakob Aasbøs gård. Tidlig på 1800-tallet var det ei jente på Lindstøl som var arving til heile eiendommen, og hun gifta seg med en kar fra vestre Rød, som også fikk med en pen gårdpart derfra. Dette var i ei vanskelig tid økonomisk, de måtte gå fra alt de eide og slo seg ned på husmannsplassen her. Kona døde og Lars Ellefsen fra Rød giftet seg opp igjen med ei gårdjente fra Åmland, Astri Johnsdatter, som også kom fra bedre kår.

Så kommer det nye folk, og plassen blir frikjøpt. Og dette er din familie, Johan Rørkjær.

JR: Ja, Torje Johnsen kom hit fra Kvitseid. Han var født i 1824, var gift med Karen Tengelsdatter født i 1839. De hadde 7 unger, to født på Vegårshei og resten i Sønedeled. De kom hit i 1860-åra.

Navnet Rørkjær kommer av sivet som gror bort i myra her, takrør, som enkelte steder i Danmark fortsatt brukes til taktekking. Kuene kunne spise toppene og en kunne slå den. Deler av myra ble dyrka opp av Torje Johnsen, og sønnen hans dyrka opp resten. Begge fikk bidrag til det, mens far fikk bidrag til å plante igjen, og det er blitt til den skauen dere ser nå.

Far, Nikolai Rørkjær, er født og oppvokst her, men jeg har aldri budd her, jeg er vokst opp på Sønderåker på Kjenes. Han kjøpte plassen der i 1936 av Harald Gundersen Kjenes, men beholdt eiendommen her. Besteforeldrene mine er derfor de siste som har budd her fast, bestemor døde midt i 1950-åra. Vi søskna har nå stedet sammen og bruker det felles som ferieplass.

Innhuset er bygd i 1872 med midtpipeplan, men det sto et hus her før den tid, oppe på fjellet, like ved nåværende vedbu. Det er en firkant synlig etter det huset ennå. Fjøset sto også bak vedbua. Her hadde de to kuer og ei kvige og en eller to griser. Eiendommen er på ca 110 da. Her var det vei både ned til fjorden, til Åmland og til Lindstøl, for bestefar arbeida på Lindstølverven, 12-timers dag fra kl. 6 til 6. Ungene gikk på skolen på Sandvika, far og Torvald gikk på den gamle skolen som ligger under veien, og skoleveien gikk over heia. Lindstøl skolekrets omfatta også eiendommene her.

Her får tre gamle karfolk seg en skroll. Fra venstre Tallak Ausland, Svein Ullmann og Torstein Skaali. Foto 2000 Thorvald A. Skaali

Fjebudalen

KH: John Stenersen kjøpte Fjebudalen av sin far, Stener Kjelsen på Fjebu. Han bygde de husene som står her ennå. John Stenersen hadde da allerede vært på Fjebu. I perioden 1860 til 1878 blir det bygd 6-8 skuter, bl.a. «Festina Lente» og «Rapid». John Stenersen hadde vært skolelærer i fem år, og han var nykonfirmert. Han blei seinere mye benytta til kommunale verv, bl.a. en av pådriverne ved byggingen av Frydendal kirke. Og det er hans slekt som har budd her sia.

AS: Ingvar og jeg flytta hit i 1987, bygde vei og satte i stand huset. Margrethe etter Ingvar Stenersen og bestemor til min mann, døde i 1969, og i den perioden hadde det ingen her fast.

AA: Da jeg vokste opp her, måtte vi tusle over til Nordhagen og ta bussen. Der ligger jo på Bøtte, og enten så gikk vi veien, rodde eller gikk isen over når vi var på dit. En brukte helst fjorden. Fjordbåten la til ved Østernes, men den kunne ikke inntil brygga vår også. Det var «Sandnesfjord» som gikk den gang, før min far hadde det «Fix». Veien langsmed Aurekilen ble bygd i min ungdomstid (født 1922). Det var jo folk på alle bruka heromkring da, men vi hørte til Torskeberg krets og gikk helst vestover. Skulle vi til Risør, tok vi gjerne bussen til Eilert Andersen ved Sandvika, hagen, eller vi gikk Åmlandsveien, men det var jo litt langt - det var 1 1/2 mil, det var mange gange.

Fjebu

KH: Fjebu er en matrikelgård på 1 huds skyld. En vet det hadde folk her på Fjebu tallet, og det har det gjerne budd tusen år før det. Et grøderikt og solrikt område.

Her får tre gamle karfolk seg en skroll. Fra venstre Tallak Ausland, Svein Urffjell og Torstein Skaali.
Foto 2000 Thorvald A. Garthe.

Fjebudalen

KH: John Stenersen kjøpte Fjebudalen av sin far, Stener Kjelsen på Fjebu i 1863. Han bygde de husene som står her ennå. John Stenersen hadde da allerede anlagt verv på Fjebu. I perioden 1860 til 1878 blir det bygd 6-8 skuter, bl.a. «Patria», «Festina Lente» og «Rapid». John Stenersen hadde vært skolelærer i fem år, fra han var nykonfirmert. Han blei seinere mye benytta til kommunale verv og var bl.a. en av pådriverne ved byggingen av Frydendal kirke. Og det er hans slekt som har budd her sia.

AS: Ingvar og jeg flytta hit i 1987, bygde vei og satte i stand huset. Margit, enka etter Ingvar Stenersen og bestemor til min mann, døde i 1969, og i den perioden budde det ingen her fast.

AA: Da jeg vokste opp her, måtte vi tusle over til Nordhagen og ta bussen. Skolen ligger jo på Bøtte, og enten så gikk vi veien, rodde eller gikk isen over når vi skulle dit. En brukte helst fjorden. Fjordbåten la til ved Østernes, men den kunne komme inntil brygga vår også. Det var «Sandnesfjord» som gikk den gang, før min tid var det «Fix». Veien langsmed Aurekilen ble bygd i min ungdomstid (født 1927). Det var jo folk på alle bruka heromkring da, men vi hørte til Torskeberg krets og søkte helst vestover. Skulle vi til Risør, tok vi gjerne bussen til Eilert Andersen ved Nordhagen, eller vi gikk Åmlandsveien, men det var jo litt langt - det var 1 ½ times gange.

Fjebu

KH: Fjebu er en matrikelgård på 1 huds skyld. En vet det budde folk her på 1500-tallet, og det har det gjerne budd tusen år før det. Et grøderikt og solrikt område.

Flokken er kommet til Fjebu og har samla seg i tunet. Foto 2000 Thorvald A. Garthe.

En kjenner navn på eiere så langt tilbake det fins skriftlige kilder. På slutten av 1600-tallet budde det en som het Ossold Olsen. Han delte gården mellom to døtre, men i neste generasjon blei den igjen samla, for deretter å bli delt mellom de to brødrene Knut og John Olsen. De hadde felles hus som skal ha ligget litt lenger inne, dersom en forstår kildene rett. Huset brant i 1789, og det brant en legdegutt inne. John Olsen ble også så skada at han døde få dager seinere. Gårdpartene ble så solgt til H. Carstensen, men få år etter kjøpte den tredje broren, Ånon Olsen, den igjen. Dette var i de vanskelige åra, så han måtte selge, og da var det hans sønn, Ole Ånonsen, som kjøpte den tilbake. I 1810 kjøpte Kjel Stenersen fra Nistesvåg gården. Denne slekta eide gården i 3 generasjoner, og Fjebudalen ble skilt ut til en av sønnene. I 1880-åra solgte Kjel mesteparten av Fjebuskauen til Erik Lindstøl, og da Kjel var død, ble gården solgt til en gjersdøling, Nils Olsen fra Hagen ved Åsbø. Hans datter overtok seinere, hun var gift med Ole Rasmussen fra nedre Bjorhusdalen ved Romundstad i Holt. Reidun Svendsen og Natalie Ohal, som eier nå, er døtre av Otalie Rasmussen. De var 4 søstre som vokste opp her.

Husene er nok fra 1790-åra. Bygningens utseende vitner om at huset er gammelt med en planløsning som blei brukt i distriktet på den tida.

Veien langs Aurekilen er bygd i begynnelsen av 1950-åra som kjerrevei, før måtte en hoppe fra stein til stein. Her er også en annen gammel vei som går i en helt annen retning som kalles Kjerkeveien, som går fra Sandnesfjorden over til Avreidkilen og fram til Garteskjær, som var den gamle samlingsplassen for folk som skulle inn til Søndeled kirke. Denne har nok ligget i det dalføret hvor nåværende kjørevei ligger.

Bøtte skole

GL: Det har nok aldri før vært så mye folk ved Bøtte skole som idag, men var fester her ved pinsetider og på høsten, kunne det også tidligere være tilstede. Navnet Bøtte er det som skrives normalisert *byttet*, ei grense mellom eiendommer.

Skolen ble bygd i 1900 og er derfor 100 år i år. Den er den siste i rekka skoler som ble bygd i Søndeled i siste del av 1800-tallet. Det var skole her i 1949. Mange av elevene herfra flytta ut, noen til Amerika. En av dem, Andersen Torskeberg, kom tilbake etter mange år, og var begeistra for at skolen var intakt. Kretsen fikk kjøpe skolen av kommunen for et lite beløp, Andersens beløpet for «Bøtte College» aleine, for her hadde han hatt mang en lykke som han sa.

Torskeberg var den eneste kretsen i Søndeled som hadde landsmål. Noen tilflyttere fra Vegårshei og Gjerstad som sammen med en lærer som var nynorsk og som hadde agitert for dette. Argumentet var enkelt: Riksmål på byene, på landet bruker vi landsmål! Det ble da flertall for nynorsk, og da helt fram til skolen ble nedlagt.

Mens det mange steder kjempes for å opprettholde skolen, så søkte kretsen om å få legge ned skolen og bli overflytta til Båssvik krets, Sandvika skole. Det var vanskelig å få gode lærere på den tida. Her var en god lærer, og han spurte om å få en attest. «Hva skal vi skrive på den da», spurte vi. «Skriv at skolen er uunnværlig», sa han. Ja, vi skreiv det, og dermed forsvant han.

Elevene ble i 1949 overført til Sandvika hvor det til slutt bare var småskole. Den blei deretter nedlagt og elevene overført til Risør.

Harald Opsjøn hadde skole her i 1943-44 med Opsjøn og Trygve Graskov som lærere. En periode holdt skolen til i Båssvika og flytta seinere til Søndeled.

TG: Tomta er gått ut fra Reiers. Byggesummen for skolen var kr 2.270.

Bøtte

KH: Jeg prøver meg på denne teorien om navnet Bøtte: Tallak Torjesen fra O. bygde et hus rundt 1850, som ligger like nordøst for Bøtte skole. Sannsynligvis er det denne eiendommen som er blitt kalt Bøtte, for den ligger på grensa mellom Østernes og Reiers. (Grensa mellom matrikelgårdene Fjebu og Torskeberg ligger lenger ute på halvøya.) Stedet her blir fra da av kalt Bøtte. Når så skolen i Torskeberg krets bygges like ved, blir den også i dagligtale kalt Bøtte skole. Den lille eiendommen blei seinere overtatt av kjøpmann Anton Hansen i Risør, og hans etterkommere som har den nå.

Østernes

KH: Østernes ligger litt lenger mot nordøst, nede ved fjorden, og var anta en husmannsplass eller leieplass under Fjebu på slutten av 1700-tallet, og blei av Carstensen eiendom. Den blei i 1809 solgt til Torje Gunsteinsen fra Sv.

Bøtte skole

GL: Det har nok aldri før vært så mye folk ved Bøtte skole som idag, men når det var fester her ved pinsetider og på høsten, kunne det også tidligere være mange tilstede. Navnet Bøtte er det som skrives normalisert *byttet*, ei grense mellom to eiendommer.

Skolen ble bygd i 1900 og er derfor 100 år i år. Den er den siste i rekka av små skoler som ble bygd i Søndeled i siste del av 1800-tallet. Det var skole her fram til 1949. Mange av elevene herfra flytta ut, noen til Amerika. En av dem, Arthur Andersen Torskeberg, kom tilbake etter mange år, og var begeistra for at skolen var intakt. Kretsen fikk kjøpe skolen av kommunen for et lite beløp, Arthur ga beløpet for «Bøtte College» aleine, for her hadde han hatt mang en lykkelig dag, som han sa.

Torskeberg var den eneste kretsen i Søndeled som hadde landsmål. Det var noen tilflyttere fra Vegårshei og Gjerstad som sammen med en lærer som var for nynorsk og som hadde agitert for dette. Argumentet var enkelt: Riksmål passer for byene, på landet bruker vi landsmål! Det ble da flertall for nynorsk, og det varte helt fram til skolen ble nedlagt.

Mens det mange steder kjempes for å opprettholde skolen, så søkte kretsen her om å få legge ned skolen og bli overflytta til Båssvik krets, Sandvika skole. Det var vanskelig å få gode lærere på den tida. Her var en god lærer, og han spurte en dag om å få en attest. «Hva skal vi skrive på den da», spurte vi. «Skriv at jeg er uunnværlig», sa han. Ja, vi skreiv det, og dermed forsvant han.

Elevene ble i 1949 overført til Sandvika hvor det til slutt bare var småskole, og den blei deretter nedlagt og elevene overført til Risør.

Harald Opsjøn hadde skole her i 1943-44 med Opsjøn og Trygve Graskjær som lærere. En periode holdt skolen til i Båssvika og flytta seinere til Søndeled.

TG: Tomta er gått ut fra Reiers. Byggesummen for skolen var kr 2.270.

Bøtte

KH: Jeg prøver meg på denne teorien om navnet Bøtte: Tallak Torjesen fra Østernes bygde et hus rundt 1850, som ligger like nordøst for Bøtte skole. Sannsynligvis er det denne eiendommen som er blitt kalt Bøtte, for den ligger på grensa mellom Østernes og Reiers. (Grensa mellom matrikkelgårdene Fjebu og Torskeberg går lengre ute på halvøya.) Stedet her blir fra da av kalt Bøtte. Når så skolen for Torskeberg krets bygges like ved, blir den også i dagligtale kalt Bøtte skole. Den lille eiendommen blei seinere overtatt av kjøpmann Anton Hansen i Risør, og det er hans etterkommere som har den nå.

Østernes

KH: Østernes ligger litt lengre mot nordøst, nede ved fjorden, og var antakelig en husmannsplass eller leieplass under Fjebu på slutten av 1700-tallet, og blei en del av Carstensens eiendom. Den blei i 1809 solgt til Torje Gunsteinsen fra Svartkjær

under Valle i Holt. Han var båtbygger og er en av de tidligste en kjenner navnet på. Sønnen Tallak Torjesen overtok eiendommen, var skipsbyggmester og hadde verv nede på Østernes og bygde der flere store skuter. I 1850-åra overtok Erik Peder- sen fra Hope både eiendom og verv og bygde skuter han også. Sønn til Tallak, Torje Tallaksen, bygde også båter, og han kjøpte Østernes tilbake til familien i 1900. Han bygde skøyter og mindre båter. Østernes er nå ferieplass og eies av Torkel Grimsrud.

Henrik Tallaksen, sønn til Torje Tallaksen, var båtbygger. Han bygde seg hus i Nordhagen, og det er hans datter, Margareth, gift med Thorleif Henriksen, som har stedet nå. Nordhagen ligger like ved Avreidkilen, der veien fra Fjebu møter Lag- veien. Lagveien ble bygd i 1890-åra som en god kjerrevei.

Reiers

LL: Min far kom fra øvre Bjorhusdalen. Oldefar Torjus Torjesen, kom fra Kveim og kona Kari Torsdatter fra Vevstad i Gjerstad. Bestefar kjøpte Bjorhusdalen i 1865-70 og arbeidet på Lagsaga, men var også flere ganger i Amerika. Far var også i Amerika, men kom heim og gifta seg. De budde på 3 forskjellige plasser før de ved auksjon 5. mai 1926 kjøpte plassen her for kr 6.700. De som budde her før, var kommet på gamlehjem i Båssvika. Det var nokså forfallent her, eiendommen lå brakk og uthus fantes ikke. Far bygde nye uthus og flytta ned i 1927. Jeg ble født her det året, mens mine tre eldre søstre er født på ulike steder de budde før.

Reiers. Foto 2000 Ingunn Hellerdal.

Plassen her er gått ut fra Fjebu. I 1782 solgte Knut og John Olsen plassen til Aslak Reiersen med rett til beite og til å føre opp sommerfjøs i Fjebuskauen. I 1800 solgte Reier plassen til Maren Mortens- datter Kjenes, men da var den alt blitt kalt Reiers og har siden hatt det navnet. Det har budd flere her, bl.a. Jørgen Stiansen. En ved navn Nils Henriksen (1832-1919) kan ha forbindelse med de jentene som sist budde her. Det var Karen Torsen (Kaja Reiers) min far kjøpte eiendommen av. Jeg overtok i 1974, og i fjor overtok min sønn, Jan Leonard. Dattera mi bygde litt lenger borte, de flytta inn i fjor.

Stedsnavn her omkring: Rundingen er navn på et jorde, Kjæret, Strandjordet, Stuthåla, Ospelunden, Kolbånnen.

Bukta

KH: Bukta er gått ut fra Kjenes. Det ble bygd huser i 1850-åra, Aslak Henriksen fra Sønningdalen med kone fra Askerøya bygde der. Deres sønn, Henrik Henrik-

sen, var den siste som budde der fast. Karl Henriksen i Risør har hatt det nå er det Torbjørn Henriksen.

Sønderåker

Når en eiendom bærer et slikt navn som står i forhold til et annet sted, må etter hvor den er skilt ut fra. Den ligger sør for Kjenes men er gått ut fra d bruket i Torskeberg. I 1882 kjøpte Nicolay Johanson fra Sverige en gård bygde huser, men hans barn reiste til Amerika. Gunnar Torjesen som da e- nes, kjøpte dette. I 1935 ble det solgt til Nikolai Rørkjær, og nå er det sønn som har det.

Kjenes er en plass fra midt på 1700-tallet. John Johnsen Torskeberg og hans svigersønn, Hans Bjørnsen, blei i sin tid regna som bygdas rikeste. Enka etter John Johnsen, Maren Mortensdatter, gifta seg opp igjen med Stiansen fra Jordkjenn i Holt. Hun hadde også kjøpt Reiers. Jørgen Stiansen rundt 1810 om de gamle husene til det utseende de hadde fram til nyli- etterslekt har hatt eiendommen fram til i dag. Nå er det arvingene etter O- dersen som har den.

sen, var den siste som budde der fast. Karl Henriksen i Risør har hatt den før og nå er det Torbjørn Henriksen.

Sønderåker

Når en eiendom bærer et slikt navn som står i forhold til et annet sted, må en leite etter hvor den er skilt ut fra. Den ligger sør for Kjenes men er gått ut fra det østre bruket i Torskeberg. I 1882 kjøpte Nicolay Johanson fra Sverige en gårdpart og bygde huser, men hans barn reiste til Amerika. Gunnar Torjesen som da eide Kjenes, kjøpte dette. I 1935 ble det solgt til Nikolai Rørkjær, og nå er det sønnen Jens som har det.

Kjenes er en plass fra midt på 1700-tallet. John Johnsen Torskeberg og seinere hans svigersønn, Hans Bjørnsen, blei i sin tid regna som bygdas rikeste menn. Enka etter John Johnsen, Maren Mortensdatter, gifta seg opp igjen med Jørgen Stiansen fra Jordkjenn i Holt. Hun hadde også kjøpt Reiers. Jørgen Stiansen bygde rundt 1810 om de gamle husene til det utseende de hadde fram til nylig. Deres etterslekt har hatt eiendommen fram til i dag. Nå er det arvingene etter Odd Gundersen som har den.